

Τὸ δὲ ὑπὸ στοιχ. Β. ἀνήκει τῇ ἐν Μήλω οἰκογενεῖα Βρέστ (Brest), τῇ ἐκ τῆς ὁμωνύμου γαλλικῆς πόλεως καταγομένη.

Ι. ΔΕΚΙΓΑΛΛΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

Εἰς τὸ μνημόσυνον τοῦ ἀοιδίμου Μιχαήλ Ποτλῆ, ἐκφωνηθεὶς Ἀθήνησι, τῇ 4 Δεκεμβρίου 1863, ἐν τῷ ἱερῷ Ναῷ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου, Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Ἀποστολικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ().*

* Τίς σοφός καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; Δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραύτητι σοφίας. »

(Ἰακώβ. Γ, 13.)

Φοβερόν μὲν, ἀγαπητοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, φοβερόν μὲν παρίσταται εἰς τοῦ φυσικοῦ καὶ ἐγκασμίου ἀνθρώπου τὴν ἀσθένειαν ὁ θάνατος πάντοτε, ἀλλ' ἔτι φοβερώτερον γίνεται, ὅταν ὁ τὴν θέαν ἀθέατος καὶ σκυθρωπὸς οὗτος τοῦ κόσμου τῆς ἀμαρτίας δυνάστης, αἰρνίδιος εἰς τὰς κοινωνίας ἐπιδημῶν, καὶ ἀόρατος καὶ ἀσοφῆτὴ εἰς τὰς οἰκίας παραισδυόμενος, δὲν συναγείρη τὴν νεκρικὴν αὐτοῦ συνοδίαν ἐκ τῶν ὠρίμων ἤδη πρὸς τὴν ἀμετάκλητον καὶ ἀνεπίστροπτον ὁδοπορίαν, ἀλλ' ἐκλέξῃ ὡς θυμὰ του ἢ πατέρα ἀκμαῖον ἔτι, ἐξ οὗ ἀπεκδέχεται τὸν ἐπιούσιον αὐτῆς ἄρτον ἄπορος καὶ πολυμελῆς οἰκογενεῖα ἢ ἐρρηνίσθη τέκνα νεκρὰ τοῦ φιλοστόργου βλέμματος καὶ τοῦ ποθεινοῦ κόλπου φιλότατης μητρὸς ἢ, μηδὲν αἰδουθεὶς τὰς ἀνημμένους ἔτι τοῦ ὑμεναίου λαμπάδας καὶ τὸν ἀμάρτανον καὶ θάλλοντα νυμφικὸν στέφανον, εἰς ζευγὸς παρενολισθήσας νεκρὸν καὶ ἀγαπημένον, ἀποχωρίσῃ σύζυγον συζύγου ἢ, ἐλθὼν ἐνώπιον μητρὸς φερούσας ἐν ἀγκάλαις πολυέραστον τέκνον, ἐπιθέσῃ ἀπηνῶς τὴν πελιδὴν του παλάμην ἐπὶ τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ μαρνανθὲν ἐξείφνης ἐκταθῆ ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς μητρὸς, πτώμα νεκρὸν καὶ ἄπνον

(*) ΣΗΜ ΠΑΝΔ. Μετὰ τὸν λόγον τοῦ χρυσοῤῥήμονος ἀρχιεπισκόπου θέλομεν δημοσιεύσει καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Κ. Ἐμ. Κοκκίνου ἐκφωνηθέντα, ὡς συμπλήρωμα οὕτως εἶπεν τῆς βιογραφίας τοῦ ἀειποθήτου Μ. Ποτλῆ. Ὁ Μ. Ποτλῆς ὑπῆρξεν ἐν Ἑλλάδι ἐκ τῶν ἐπιστημονικωτέρων ἀνδρῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐδημοσίευσεν δὲ καὶ διὰ τῆς Πανδώρας πραγματείας τινάς. Καθηκὼν ἄρα τῆς μὲν Πανδώρας νὰ θρηνησῇ τὸν θάνατον τοιοῦτου ἀνδρός, τῶν δὲ ἀναγνωστῶν νὰ ἐκτιμήσωσιν ἔτι μᾶλλον, ἀναγινώσκοντες τοὺς δύο λόγους, τὰς ἀρετὰς τοῦ προφῶρος ἀποθανόντος πρὸς ζημίαν τῆς πατρίδος.

τὸ πρὸ μικροῦ μειδιῶν καὶ πλήρες ζωῆς καὶ θελγήτρων πλάσμα! Τότε ἡ οἰκία ἅπασα πληροῦται κλαυθμῶν καὶ γόνων καὶ ὄδυμων καὶ ἀπελπισίης! Καὶ ὅμως οἱ ἐπικήδαιοι οὗτοι κλαυθοὶ καὶ τὰ δάκρυα, εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν συγγενῶν καὶ οἰκείων περιοριζόμενα, ἀπολείπονται τῆς γενικῆς κατηφείας καὶ θλίψεως ὀλοκλήρου τῆς κοινωνίας, ὅταν τῆς Μοίρας ὁ βιάσκανος ὀρθαλμὸς προσηλωθῆ εἰς ἐκλεκτὸν τινα τοῦ ἔθνους, καὶ ἡ θανατηφόρος πληγὴ στερήσῃ τὴν πατρίδα ἢ τὸ ξίφος καὶ τὸν βραχίονα, ἢ τὸν κάλαμον καὶ τὴν εὐγλωττίαν, ἢ τὴν ἐκλεκτὴν καὶ πεφωτισμένην διάνοιαν ἑνὸς τῶν ἐξόχων υἱῶν τῆς. Τότε πρώτη καὶ πλειότερον τῶν συγγενῶν πενθεῖ ἡ πατρίς διότι πρώτη καὶ πλειότερον αὐτῶν τὴν ἐκ τοῦ τοιοῦτου θανάτου στέρησιν καὶ ἐξασθένησιν ἐκείνη αἰσθάνεται.

Τοιοῦτο γενικὸν πένθος ἐπένησαν ἅπαντες, οἱ εἰδότες τιμᾶν ἀρετὴν, ὅτε ἐναγχος ἡ θλιθερά φήμη ἠκούσθη, ὅτι ὁ ἔμπειρος ἐπιστήμων, ὁ σοφὸς Καθηγητῆς, ὁ ἐξοχος νομομαθῆς, ὁ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας κανόνων βαθύνους ἀκριβοστῆς, ὁ δόκιμος καὶ μετριοφρων πολιτικός, ὁ φιλόπατρις Ἕλλην, ὁ ἀγαθὸς καὶ ἀνεξίκακος καὶ πρῶτος χριστιανὸς, ὁ ἀοιδίμος Μιχαὴλ ὁ Ποτλῆς ἐξέπνευσεν ἐν Πιέννῃ, μόλις τὸ νά, ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων, μακρὰν τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν οἰκείων, ξένος καὶ ἐξόριστος ἐν ξένη γόρῃ, θυμὰ ἤδη ἀππυδηκὸς καὶ ἀποκεκαρτερηκὸς τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ ἀναξιοπζημάτων. Τοιοῦτο πένθος ἐπένησε καὶ ἡ πατρίς, οὐχὶ ἡ πατρίς ἢ ἐνταῦθά που πέριξ οἰκοῦσα ἐντὸς ὕλικου καὶ χειροποιήτου σκηνώματος, ἀλλ' ἡ πατρίς ἢ οἰκοῦσα εἰς πᾶσαν εὐγενῆ ψυχὴν, εἰς πᾶσαν γενναίαν ἑλληνικὴν καρδίαν. Τοιοῦτο πένθος πενήσαντες καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, οἱ φίλοι καὶ γνώριμοι τοῦ μακαρίτου, κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἐν τοῖς ἀδύτοις τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ ἀχειροποιήτῳ αὐτῆς τεμένει τὰ εἰκότα πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός εὐσεβήσαντες, συνήλθομεν σήμερον καὶ εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ναὸν, ἵνα μετὰ τῶν τεθλιμμένων συγγενῶν καὶ οἰκείων δημοτελῶς τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐκτελέσωμεν, καὶ συνκναπέμψωμεν εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν κυριεύοντα ζωῆς καὶ θανάτου ὑπὲρ τῆς αἰωνίας αὐτοῦ ἀναπαύσεως.

Εἰς ἐμὲ δὲ ἀπέκειτο προσέτι καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς θλιθερᾶς ταύτης διακονίας, τὴν ὁποίαν ἱερὸν μοι ἐπέβλεπεν εὐγνώμονος φίλης καθήκον. Καὶ παρίσταμαι λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀμβωνος, μέλλων, ὁ σμικρὸς ἐν λόγοις ἐγὼ, νὰ συλλέξω ἐκ τοῦ πρώην εὐανθοῦς καὶ εὐώδους τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός κήπου, τὸν ὅποιον ἀνεμοστρόβιλος σφοδρὸς αἰφνίδιος ἐπιπνεύσας, ἠρήμωσε καὶ κατέστρεψε, νὰ συλλέξω μετὰ χειρὸς εὐσεβοῦς τὰ κατὰ γῆς τῆδε κα-

καίτε δισκορπισμένα ἄνθη, καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ πλέξω, ὅπως ἂν δυνθῶ, τὸν ἐπιτάφιον αὐτοῦ στέφανον. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς στεφανηφορίας, εἰ καὶ ἐξ ἀδεξίων μὲν χειρῶν, ἐξ ἐρήμου δὲ, φεῦ! τοῦ κήπου παρεσκευασμένης, θέλει ὅμως δειχθῆ, ἐλπίζω α) ὅτι οὗτος μάλιστα ὁ ἀείμνηστος εἶχε τὴν ἀληθινὴν σοφίαν καὶ β) ὅτι τὴν σοφίαν ταύτην ἀπέδειξε διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ. « *Τίς σοφός καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; Διεξιᾶτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραΰτητι σοφίας.* »

Α΄.

Ὁ μακκρίτης Μιχαὴλ Ποτλῆς ἦτο ἀληθὴς σοφός καὶ ἐπιστήμων. Πόσον κοινὴ κατήντησε παρ' ἡμῖν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ σοφία καὶ ἡ μάθησις. Καὶ ὅμως πόσον σπένιζ καὶ δυσεύρτος κατέστη καὶ ὅση μέρκι κηθίσταται ἡ ἀληθὴς σοφία καὶ μάθησις, ἡ ἀληθὴς παιδεία. Ἰσάνει εἶχεν ἐμβλέψῃ μετὰ φθονεροῦ βλέμματος καὶ εἰς τοῦτο τὰ μόνον ἴσως τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος καλὸν ὁ βάσκανος αὐτῆς δαίμων! Τίς δὲν ἐγνώρισεν ἢ τίς δὲν ἤκουσεν ἐγκωμιαζομένην τὴν ἱεράν μάθησιν τοσοῦτων τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησιακῶν λειτουργῶν, καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν διδασκαλίαις καὶ ἐν συγγράμμασι ἀγήρατον μνήμην καταλιπόντων; Τίς δὲν ἐγνώρισεν ἢ δὲν ἤκουσεν ἐγκωμιαζομένους τοὺς εὐφραδέεις ἑλληνιστάς, τοὺς σοφοὺς συγγραφεῖς, τοὺς λογίους καὶ πολυμαθεῖς κηθηγητάς καὶ ἐπιστήμονας, ὅσοι ἀπανταχόθεν συνέδραμον εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην ἐστίαν τοῦ πανελληνίου γένους καὶ πρὸ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῆς βασιλείας καὶ μετ' αὐτήν. Καὶ ὅμως ἀπαντες οὗτοι, μέχρις εὐαριθμοτάτων ἀκόμη γερκρῶν λειψάνων, ἀπεχαιρέτισαν τὴν γνήτην ταύτην, καὶ μετέστησαν εἰς τὴν οὐρανίαν πατρίδα, ἀπ' ἐκείνου μάλιστα τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιπολαιότης καὶ ἡ ἡμιμάθεια καὶ ἡ συντροφος αὐτῆς ἀγυρτεία καὶ ἡ ἀναίδεια, ὑποστηριζομένη καὶ ἐνθαρρύνουμένη καὶ ὑπὸ τῶν πανηρῶν τῆς πολιτείας, ἤρξατο καταβρυπαίνουσα καὶ ἐκκαπηλεύουσα τὰ γράμματα καὶ τὴν παιδείαν. Ἐκτοτε ἐδόθησαν τὰ ἄγια τοῖς κυσίν. Ἐκτοτε τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστήμαι δὲν ἐθεωρήθησαν ὡς σκοποὶ αὐτοτελεῖς καὶ αὐθύπαρτοι, ἀλλ' ὡς μέσα πορισμοῦ εἰς τούτους, ψωμισμοῦ εἰς ἐκείνους, ἢ ὡς γέφυραι ἐγκοσμίων τιμῶν καὶ δικρίσεων καὶ πολιτικῆς προαγωγῆς. Καὶ ἐκτοτε κατέκλυσαν τὰ τεμένη τῶν Μουσῶν ὅχι οἱ θεράποντες αὐτῶν καὶ οἱ ἐρασταί, ἀλλ' οἱ βισσταί. Τοιοῦτος βισστής τῶν Μουσῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης δὲν ὑπῆρξεν, ἀπαγε! καὶ ὁ αἰόδιμος Μιχαὴλ Ποτλῆς, ἀλλὰ πᾶν τούνταντίον, ἐνθερμος αὐτῶν ἀπὸ παιδὸς μέχρις ἐσχάτων θεράπων καὶ ἐραστής. Ἀρξάμενος ἐκ τῶν κατωτάτων σχολείων τῆς Βιέννης, ὅπου ἐγεννήθη ἐκ πατρὸς εὐπόρου, μεταβάν-

τος ἐκεῖτε ἐξ Ἀχρίδος τῆς Μακεδονίας ἐπ' ἐμπορίαν, καὶ προβιβασθεὶς ἕως εἰς τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἐξεπαιδεύθη μεθ' ὅλης τῆς ἀκριθείας καὶ αὐστηρότητος, μεθ' ἧς ἐκπαιδεύονται οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τῆς Γερμανίας. Καὶ κυρίως μὲν ἐσπούδασε περὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, καὶ ταύτης ἔφερε δίπλωμα. Ἀλλ' ἡ ἐμφυτος αὐτῷ φιλομάθεια, συνεπικούρους ἔχουσα καὶ πολλὰ ἄλλα φυσικὰ τοῦ πνεύματος χαρίσματα, ἰδίως νοὺς ἐμβρίθειαν, βαθύνοιαν, ὀξύτητα κρίσεως καὶ μνήμην μετὰ τοῦ πιστοῦ ἔμα καὶ πολυδέγμονα, ἐστενοχωρεῖτο πλέον ἐντὸς τῶν στενῶν ἀποδάντων δι' αὐτὸν ὁρίων τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἐπιστήμης, ἣν ὀλίγιστοι τῶν παρ' ἡμῖν κατέχουσιν, ὅσον ἐκεῖνος, καὶ ὡς μέλισσα φιλόπρονος μελίπτει καὶ εἰς ἄλλων ἐπιστημῶν χλοερὸς καὶ εὐκνθεῖς λειμώνας, καὶ ἐνθολόγει καὶ ἐξ αὐτῶν πᾶν ὅ,τι χρήσιμον εἰς ἐπιστημονικὴν συγκομιδὴν. Ἐντεῦθεν γνώσεων ποικίλων ἐπλούται, ἰδίως θεολογικῶν καὶ φιλολογικῶν. Ἐγκρατῆ οὐ μόνον τῶν κλασικῶν γλωσσῶν καὶ τῆς γερμανικῆς, ἐν ἧ ἀνεστράφη καὶ ἐξεπαιδεύθη, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς καὶ αὐτῆς ἐν μέρει τῆς ἀραβικῆς καὶ τουρκικῆς, ἐθαύμαζε τις τὸν ἄνδρα καὶ ὁσάκις ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἢ ἐν τοῖς δικηγορικῶν συμβουλίαις ἀνεπτυσσαζήτημά τι νομικὸν, καὶ ὁσάκις ἐν κύκλῳ λογίων ἐλάλει μετὰ πάσης ἀκριθείας περὶ φιλολογικῆς ἢ θεολογικῆς ἢ ἄλλου τινὸς οἴου δήποτε ζητήματος καὶ ἀντικειμένου. Τὴν σοφίαν καὶ ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ πολυμαθειαν καὶ ἐμβρίθειαν ἐξετίμησαν ἐπαξίως καὶ αὐτοὶ οἱ ξένοι, ὅσοι ἐγνώρισαν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἄνδρα. Ὅτε πρὸ εἴκοσι περίπου μηνῶν εἰσῆγαγον πρὸς αὐτὸν, ὑπουργὸν ἔτι ὄντα, τὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βασιλείας κηθηγητὴν Φίσιχερον, ἄνδρα σοφὸν καὶ φιλελληνικώτατον, συγγραφεῖς διεξοδικοῦ καὶ λίαν εὐνοϊκοῦ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος ποιήματος περὶ Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς μίαν τῶν ἀρίστων πηγῶν τῶν περὶ τῆς ἡμετέρας πατρίδος εἰδήσεων τῶν ἀλλογενῶν, μετὰ ποίου θαυμασμοῦ, καὶ μετὰ ποίας χαρᾶς καὶ ἀγαλλιόσεως ὁ ξένος περιηγητῆς εἶπε πρὸς ἐμὲ, ὅτε ἐξήλθομεν ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ μακκρίτου « *Ὁ ὑπουργός αὐτός τιμᾶ τὴν Ἑλλάδα. Καλλιτέρους τοῦ Ποτλῆ ἐπουργοὺς οὐδ' ἡμεῖς ἔχομεν ἐν Γερμανίᾳ.* » Ἐν ἔτει 1855 διορίσθη τακτικὸς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κηθηγητῆς τοῦ ἐκκλ. δικαίου, οὗτινος ἔμως ὀλίγα μόνον μαθήματα ἐδίδαξε διότι ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ διορισθεὶς ὑπουργός ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἠναγκάσθη νὰ δικκόψῃ τὰς παραδόσεις του. Δυστυχῶς ὁ ἐντεῦθεν καὶ ἐξ ἄλλων λόγων πολύφροντις καὶ μεμεριμημένος αὐτοῦ βίος δὲν τῷ ἀφῆκε καιρὸν ἱκανὸν νὰ ἐγκαταλίπη ἔργον τι ἄξιον τῆς πολυμαθείας του. Ἐκτὸς τῆς σπουδαιότητος

συμμετοχῆς αὐτοῦ ἐν τῇ συντάξει τοῦ ἀστυκοῦ νόμου καὶ πολυκρίθμων νομοσχεδίων, ὧν τὰ μὲν ἐπὶ τῆς ὑπουργίης του καὶ ἄλλοτε συνταχθέντα ἐπεψηφίσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλῶν, τὰ δὲ ἀπόκεινται ἀκόμῃ ἐν τοῖς γραφείοις τῶν ὑπουργείων, συνεξέδωκε μετὰ τοῦ φίλου καὶ συναδέλφου, τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου Ράλλη, τοὺς ἑλληνικοὺς κώδικας καὶ τὸ ἐξάτομον σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διακοπέντων μόνον τοῦ ἐκκλ. δικαίου μαθημάτων, ὅσα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐδίδαξε, καὶ τὰ ὅποια φέρονται λελιθογραφημένα, δύναται τις νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν ἱκανότητα καὶ ἐμβριθειαν τοῦ ἀνδρός, καὶ ὁποίους κατέβαλεν ἀτρύτους κόπους εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξακριβωσιν τοῦ δικαίου τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας* κόπους, οἵτινες, φεῦ! συγκατεχώσθησαν ἤδη μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν τάφον! Τοιοῦτοτρόπως τὸ πνεῦμα ἡμῶν, αὐτὸς ὁ οὐράνιος σπινθὴρ, αὐτὴ ἡ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Αἰωνίου πνοῆ, εἶναι συνδεδεμένον μετὰ σαρκίου ἀκροσφαλοῦς καὶ σκθοῦ, τὸ ὅποιον, εἴτε γηράσκον, εἴτ' ἐξασθενοῦν ὅπωςδῆποτε ἄλλως, καταπίπτει τέλος καὶ καταστρέφεται. Ἐν δὲ τῇ καταστροφῇ συναπόλλυται καὶ πᾶν ὅ,τι προσεκτῆσατο καλὸν ἐκ μακρᾶς καὶ ἐνδελεχοῦς μελέτης καὶ δι' ἀτρύτων κόπων καὶ μόχθων, χωρὶς νὰ ᾔηται δυνατὸν νὰ μεταδοθῇ εἰς ἄλλον εἴτε ὡς κληρονόμημα εἴτε ὡς δῶρον.

B.

Ἀλλὰ σοφία ἄνευ ἀρετῆς οὐδὲν ὠφελεῖ. Καὶ ἡ ἀληθὴς σοφία ἐνδείκνυται ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις: «*Τίς ἐστὶ σοφός καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; Δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστραφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραύτητι σοφίας.*» Ἀλλ' εἶχεν ἄρα γε ὁ ἀοιδίμος Μιχαὴλ Ποτλῆς τὴν ἀρετὴν συμπάρεδρον ἀξίαν τῆς σοφίης αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐνάρετον ταύτην σοφίαν ἐνεδείξατο ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ; Καὶ τί ἄλλο ὑπῆρξεν ἀλόκληρος τοῦ ἀνδρός ὁ βίος ἢ ἐπισφράγισις τοῦ ἱεροῦ τούτου λογίου τοῦ Ἀποστόλου;

Τίς ἄλλος ἔσχε πλεόντερον παρ' αὐτὸν τὴν τοιαύτην σοφίαν, τὴν σοφίαν ἐκείνην, ἣν ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐνομάζει «*ἀγνήν, εἰρηνικὴν, ἐπιεικῆ, εὐπειθῆ, μεστήν· ἐλείους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτον καὶ ἀνυπόκριτον.*» Ἢ ὑμεῖς, ὅσοι ἐγνωρίσατε ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἄνδρα, ὑμεῖς μόνον εἶδετε καὶ ἐγνωρίσατε, ὅποιον κάλλος ἠθικὸν ἀρετῆς καὶ ἀγαθότητος ἐξήστραπτεν ἡ μακαρία ἐκείνη ψυχὴ. Ὑμεῖς μόνον ἠδυνήθητε νὰ θαυμάσητε τὸ εὐγενὲς καὶ ἀγνὸν καὶ ἄδολον τῶν αἰσθημάτων, τὸ προσηνὲς καὶ εὐπροσήγορον τῶν τρόπων, τὸ κόσμιον ἅμα καὶ μειλίχιον τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς ἅπαντας ἀνεξαιρέτως, καὶ ἴσους καὶ ἀνωτέρους καὶ κατωτέρους, τὸ ἐλιθμον καὶ εὐσυμπάθητον τῆς προαιρέσεως, τὸ ἐν ταῖς ποι-

κίλαις τοῦ βίου περιπετεῖαις ὀμαλὸν καὶ ἀτάραχον καὶ ἐπιεικὲς τοῦ ἔθους, τοῦ χαρακτῆρος τὸ πρᾶον καὶ χριστιανικὸν καὶ ἀνεξίκακον, τὴν πλήρη ἐνὶ λόγῳ ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος, ἀβρότητος ἀγαθότητος αὐτοῦ καρδίαν! Ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε, δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίσῃ εἰμὴ τοῦ δημοσίου ἀνδρός τὴν ἐμβριθεῖ νομοσύνην, τὴν ἀμφιλαφῆ πολυμαθειαν, τὴν ἀληθινὴν σοφίαν. Ἀλλ' ὑμεῖς — ὅσον εὐρεῖα καὶ ἀπεραντος καὶ σπανία καὶ ἂν ἦτο αὐτοῦ ἡ σοφία καὶ ἡ μάθησις, ἐὰν προεβάλλετο εἰς ὑμᾶς ν' ἀπονεύμηται εἰς αὐτὸν ἕνα καὶ μόνον, ἢ τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς σοφίας τὸν στέφανον, ἠθέλετε πάντως διστάσῃ, καὶ ἡ χεὶρ ὑμῶν ἠθέλε μείνη τρέμουσα καὶ μετέωρος, καὶ ἀντὶ ἐνὸς ἠθέλετε ἀπαιτήσῃ καὶ ἀπονεύμῃ διπλοῦν τὸν στέφανον· διότι ἡ σοφία αὐτοῦ ἕνα καὶ μόνον εἶχεν ἰσοῤῥοπον ἀντίπαλον, ἕνα καὶ μόνον ὄρον, ἕν καὶ μόνον μέτρον, τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ.

Τοιοῦτος δὲ ὢν ὁ ἀείμνηστος, καὶ τοιαύτας κατέχων ἀρετάς, οὐδέποτε μετεχειρίσθη αὐτὰς ἐπ' ἰδιωφελεία, ἀλλ' ἀείποτε ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ πλησίον. Διὰ τοῦτο καὶ ἄκρα ἦτο ἡ ἐν τοσαύτῃ καὶ τηλικαύτῃ πλημμύρᾳ ὕλομανοῦς κερδαλεπροσύνης γενναιότης αὐτοῦ καὶ ἀφιλοκέρδεια· οὐδέποτε ἐν οὐδενὶ αὐτοῦ ἔργῳ ἐπεδίωξε τὸ κέρδος. Συνεβουλεύετό τις αὐτῷ ἀφειδῶς συνεβούλευεν, οὐδὲν οὔτε ἀπαιτῶν οὔτε λαμβάνων. Καὶ, ἐν ᾧ αἱ περὶ νομικῶν ζητημάτων ἐπιποδοὺς καὶ ἐξ ὑπογούου διδόμεναι παντὶ τῷ ἐρωτῶντι δικηγορικαὶ αὐτοῦ γνώμαι καὶ συμβουλαὶ μετεβίβλοντο εἰς χρυσὸν πολλάκις εἰς τὰς χεῖρας ἄλλων, αὐτὸς οὐδέποτε ἔστρεψε βλέμμα φθόνου ἢ ἐπιθυμίας πρὸς τὰς χρυσᾶς ἐκείνας τῶν πτεροέντων λόγων μεταμορφώσεις. Ὁ πελάτης ἐπεδίδου αὐτῷ ἀμοιβήν τινα; ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦτο, οὐδέποτε αὐτὸς τὴν ἀπεποιεῖτο· ἐλάμβανεν εὐχαρίστως ὅ,τι ἐδίδοτο, οὐδέποτε ἐξετάζων, ἂν τὸ ποσὸν ἦτο πολὺ ἢ ὀλίγον. Αὐτὴ δὲ αὐτῇ ἡ ἀφιλοκέρδεια ἐκόσμει τὸν ἄνδρα καὶ ἐκ νεκρᾶς ἠλικίας καὶ ὅτε κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτ' ἐκ φιλοδοξίας οὔτ' ἐκ φιλοκερδείας ἀγόμηνος. Φέρων ἐφόδια ἐπιστημονικῆς ἱκανότητος σπάνια, καὶ δυνάμενος νὰ διαλάμψῃ παρὰ τοῖς ξένοις, δὲν ἠθέλησεν ὅμως νὰ μένη μακρὰν τῆς κοινῆς πατρίδος, ἀλλὰ φλεγόμενος ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνθουσιασμοῦ, ὅστις δὲν ἐγκατέλιπεν αὐτὸν οὐδὲ κατὰ τὰς τελευταίας αὐτοῦ, χολῆς καὶ πικρίας μεσατὰς, ἡμέρας (α), ἀπεχωρίσθη καὶ συγγενῶν καὶ οἰκείων καὶ φίλων καὶ γνωρίμων· ἀπεχικρέτισε πάσας

(α) «*Ὅποιαδήποτε θέσις καὶ ἂν μοι προταθῇ ἐνταῦθα, (ἔγραψεν ὁ μακαρίτης ἐν τινὶ ἀπὸ 7 Φεβρουαρίου ε. ε. ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ) ἔστι καὶ ἡ ὑψηλότερα, θέλω τὴν ἀποποιήσῃ· διότι γνωρίζετε, ἐτι προτιμῶ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ κάθε ἄλλου τόπου. Δι' αὐτὴν ἐθυσίασα σχεδὸν τὸ πᾶν, καὶ τώρα εἰς τὸ τέλος τοῦ σταδίου μου νὰ ἀλλάξω δρόμον!*»

τὰς ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς ἀναπύσεις καὶ ἡδονάς, ὅσας παρέχει ὁ ἐν Εὐρώπῃ ἀνετος βίος· ἀπεχαιρέτισε τὴν λαμπρὰν πόλιν, ἐν ἣ ἐξ ἀπαλῶν ἐνύγων ἀνετράφη καὶ ἔζησε, καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν οὐδεμίαν ἀνεσίαν καὶ ἀνάπαυσιν παρέχουσαν, ἀλλ' ἀρεστὴν ὅμως, ἀλλὰ προσφιλεστάτην Ἑλλάδα, ὅχι εἰς τὴν ξένην, ἀλλ' εἰς τὴν πατρίδα, νομίσας, — καὶ ὀρθῶς καὶ καλῶς ἐνόμισεν — ὅτι ὀφείλει νὰ συνεισφέρει ὅπερ δι' ἀτρύτων ἐκ παιδὸς μόχθων καὶ ἀδρῶν δαπανῶν εἶχε κερδίσει πολύτιμον τάλαντον. Κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1837 ἔτος, καὶ μετριοπαθῆς, ὡς ἦτο, καὶ μετριόφρων, ἐδέξατο μετὰ χαρᾶς τὴν ταπεινὴν θέσιν ἀπλοῦ δικαστοῦ, μετ' οὐ πολὺ δὲ προήχθη καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης. Ἐκεῖθεν δὲ, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ βασιλικὴ Κυβέρνησις λαβοῦσα ἀφορμὴν νὰ γνωρίσῃ καὶ ἐκτιμῆσῃ τὴν σπανίαν ἐκάνοτητα καὶ τὰς σπανίας ἀρετάς τοῦ ἀνδρὸς ἀνεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ Ὑπουργοῦ.

Ὁ Ποτλῆς βλέπων τὸ δυσχερὲς τῶν πολιτικῶν περιστάσεων, ὅτε τὸ δεύτερον προσεκλήθη εἰς τὴν ἀνωτάτην ὑπηρεσίαν, πρωθυπουργοῦντος τοῦ συνετοῦ Ἀθανασίου Μισούλα, ἐπανελημμένως ἀπεποιήθη, προαισθανόμενος ὅτι τὸ μέλλον πολιτικὸν του σταδίου ἤθελεν ἦναι ὅχι μετὰ ῥόδων ἀλλὰ μετὰ ἀκανθῶν ἐστρωμένον. Ἀλλ' ἀναλαβὼν ὅμως ἅπαξ τὸ σπουδαιότατον καὶ δυσχερέστατον καθῆκον, ἐξεπλήρωσεν αὐτὸ μετὰ τῆς ἐμφύτου εἰς αὐτὸν ἀκρῆς καὶ θρησκευτικῆς εὐσυνειδησίας καὶ τιμιότητος. Τῆς θερμοκρασίας τῆς πολιτικῆς ἀτμοσφαιρᾶς ἡ ἰσοδρόπια εἶχεν ἀνατραπῆ πρό πολλοῦ. Νέφη ζοφερά ἤρξαντο συμπυκνούμενα τῆδε κάκεισε τοῦ ὀρίζοντος, καὶ ἡ τρικυμία ἐπέκειτο ἐπαπειλιῦσα νὰ καταποντίσῃ καὶ κυβερνήτας καὶ πηδάλια καὶ πηδαλιούχους, αὐτανδρον τὸ σκάφος τῆς πολιτείας. Ὁ Ποτλῆς προαισθανόμενος καὶ προβλέπων τὴν τρικυμίαν, φοβούμενος δὲ μὴ, ἐπὶ ζυροῦ ἀκμῆς τῆς πολιτείας στηθείσης, δὲν ἐξαρκέσῃ αὐτὸς δι' ἀσθένειαν εἰς ὀλόκληρον καὶ πλήρη τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν, ἔδωκεν ἐπανελημμένως τὴν παραίτησίν του· ἀλλὰ, θερμῶς παρκαληθεὶς, ἐνέμεινεν εἰς τὴν θέσιν του. Ἐνέσκηψεν ἡ θύελλα, καὶ ἐπῆλθεν ἡ τρικυμία, καὶ ὁ περὶ τῶν ὄλων κίνδυνος καὶ ὁ περὶ τῶν ὄλων φόβος συνέστειλε τὰς πτυχὰς τῆς καρδίας παντὸς Ἑλλήνου. Καὶ νῦν ζοφερά ἀμνηχανίας καὶ φόβου ἐπεχύθη ἐπὶ τὴν ὕψιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ δὲ σκάφος τῆς πολιτείας ποῦ; Πελαγῶθεν ἠφάνισθη εἰς τῆς ζοφεράς καὶ τρικυμιώδους νυκτὸς τὸ σκότος, καὶ μόλις ἐκ διαλειμμάτων αἰφνίδιον σέλας ἀνακκλύπτει αὐτὸ εἰς τοὺς ὀρθοκλμούς, οὓς περιδεῖς καὶ μετὰ συνεσταλμένης καρδίας ἐστάμεθα ἀτενίζοντες μακρὰν εἰς τὸ ζοφερὸν καὶ τρικυμιώδες πέλαγος. Μετὰ δὲ ταῦτα; Πῶς ἐν

τῇ ὀξυτάτῃ ἐκείνῃ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἀκμῇ ἐπολιτεύθη αὐτὸς τε καὶ οἱ συναδελφοί του, καὶ πῶς ἐκυβέρνησαν μέχρι τέλους τὸ δεινῶς κλυδωνιζόμενον σκάφος τῆς πολιτείας, τοῦτο θέλει δικάσῃ ποτὲ ἡ ἀδέκαστος ἱστορία. Τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐνταῦθα, ὅτι ὀλόκληρος ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ βίος ἦτο πιστὴ καὶ εὖορκος ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος.

Ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς ὑπάρχει καὶ ἐν δοκιμαστέριον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οἱ πειρασμοί· οἱ πειρασμοί, οἵτινες πάντοτε καὶ ἀπανταχόθεν περικυκλοῦσι τὸν ἀνθρώπον, καὶ κατὰ τῶν ὁποίων, ὅπως θριχυθεύσῃ ἡ ἀρετὴ, ἔχει ἀνάγκη δευτέρας ἀρετῆς, τῆς ὑπομονῆς. Ὦθεν καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβος λέγει· «*Μακάριος ἀνὴρ, ὃς ὑπομένει πειρασμόν· ὅτι δοκιμῶς γεγόμενος ἀθήσεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς*» (α). Τοιοῦτοι πειρασμοὶ περιεκύκλωσαν ἀπανταχόθεν καὶ τὸν μακαρίτην Ποτλῆν. Καὶ ὅμως ἠκιστα ἤψαντο αὐτοῦ· διότι, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, ἐφόρει καὶ αὐτὸς θώρακα σιδηροῦν καρτερίας. Ἀλλ' ὅσω ἀνεκτικώτερος καὶ ὑπομονητικώτερος ἀπεδεικνύετο ἐν τοῖς παθήμασιν, τοσοῦτω μᾶλλον ἐξηγρυνότο κατ' αὐτοῦ ἡ λύσσα καὶ ἡ μανία τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ὅσω ὀλιγώτερον παρὰ τοὺς ἄλλους ἐφοβοῦντο νὰ πάθωσιν τι ἐξ αὐτοῦ, τοσοῦτω συχνότεραι ἀπέβινον αἱ κατ' αὐτοῦ, τοῦ ξένου αὐτοῦ καὶ ἀδυνάτου καὶ ἀπροστατεύτου, λυσσώδεις ἐπιθέσεις καὶ αἰκισμοὶ, καὶ τοσοῦτω πλειότερων ὕβρεων καὶ βωμολογιῶν βόρβορον συνεχόκα ἐκ τῶν ἀγυῶν καὶ συνεσώρευε κατ' αὐτοῦ ὁ ὄχλος τῶν ὀγενῶν καὶ ἀγοραίων καταδιωκτῶν του.

Ἀλλὰ καὶ πεπτωκῶς ἤδη πολιτικῶς μετὰ τὴν μεταβολὴν καὶ οὐχ ἦπτον ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἢ πρότερον ἀναξιοπαθῶν, δὲν ἔτυχεν οὐδὲ τότε κἄν συμπαθείας τινὸς καὶ ἐκτιμῆσεως παρ' ὧν ἔδει, ἀλλ' ὡς ῥάκος περιττὸν ἐξεβλήθη καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, οὔτινος ἦτο πολῦτιμος κόσμος καὶ καύχημα. Οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ μὲν ἀρετὴ ἀτιμάζεται καὶ πολεμεῖται καὶ καταδιώκεται, ἡ δὲ κακία τιμᾶται καὶ βραβεύεται καὶ προκόπτει. «*Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοιστες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ* (ὡς λέγει ὁ θεὸς Ἀπόστολος) *διωχθήσονται. Πανηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν... πλανῶντες καὶ πλανώμενοι*» (β). Βλέπων δὲ τὴν καταφροσὴν οὐδὲ μὴ ὑφιεμένην ἀλλ' ὁσημέραι ἐπιτεινομένην, ἠναγκάσθη, τέλος, νὰ ἐγκαταλίπῃ καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα, καὶ ν' ἀναχωρήσῃ μακρὰν, ὡς ὁ Ἰακώβ, φεύγων τὴν ὀργὴν τῶν ἰδίων ἐκ τοῦ ἀδελφῶν.

Ταῦτα δὲ πάντα — ἴδατε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, καὶ θαυμάσατε τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς —

(α) Ἰακώβ. Α, 12.

(β) Β. Τιμοθ. Γ, 13.

ταῦτα πάντα ὑπέβρινε μέχρι τέλους ἀτάραχος καὶ ἀόργητος. Οὐδέποτε ἐν ἅπασιν τούτοις κατ' οὐδενὸς ἐμνηστικῶς οὐδέποτε κατ' οὐδενὸς ἠγανάκτησεν οὐδεὶς ποτε ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ στόματός του λόγος βλασφημίας, ἢ ψυχρὸς κατὰ τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ πάντοτε κηρύττει αὐτὴν πάντοτε κηρύττει ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ, ὅτε ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου, δὲν ἐλυπεῖτο τόσο, ὅτι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων κατέλυε τὸν βίον ἐν ξένη γῆ, μακρὰν τῶν συγγενῶν, τῶν οἰκείων, τῶν φίλων, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὴν τελείαν τῆς πατρίδος ἀποκατάστασιν, νὰ ἴδῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ νέου Βασιλέως. Ναι, τοσαύτη εἶναι ἡ δύναμις τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Αὐτὴ κατασκευάζει τὸ πῦρ τῶν παθῶν· παρέχει ἀνάπαυσιν καὶ γαλήνην εἰς τὴν καρδίαν, ὅταν νέφη πυκνὰ κατακαλύψωσι τοῦ βίου ἡμῶν τὸν ὄριζοντα· καὶ ὅταν τὰ κύματα τῆς θλίψεως ἀγρία προσαράσσωσι καθ' ἡμῶν, αὐτὴ ὀπλίζουσα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας ἐνσταλάζει βάλσαμον πραμυθίας εἰς τὴν ὀδυνωμένην καὶ ἀλγοῦσαν ἡμῶν ψυχὴν, καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτὴν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ ἀληθὴς ἀγάπη κατασκευάζει ἐν ἡμῖν εἰρήνης ναὸν, ὁποῖον δῆποτε καὶ ἂν ἤθελε λάβῃ ὁ ἐξωτερικὸς ἡμῶν βίος μορφὴν.

Οὕτω δὲ δοκιμασθέντα ἐν πειρασμοῖς καὶ ταλαιπωρηθέντα τὸν ἀείμνηστον ἐκάλεσε τέλος πρὸς ἐαυτὸν ὁ πολυεύσπλαγχνος καὶ οἰκτιρμῶν Κύριος, κατὰ θεῖαν πάντως ἐκυτοῦ οἰκονομίαν καὶ πρόνοιαν. Ἐξηνέχθη ψῆφος καὶ κατ' αὐτοῦ, ὡς καὶ κατ' ἄλλων, στεροῦσα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀνθρωπίνως κρίνοντες, ἐψηφίσαντο οὕτως, ἐπειπόντες ἴσως καὶ οὕτοι· «*Ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστί*» (α). Ἀλλὰ ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς δικαιοκρίτης Θεὸς ἄλλην ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ ἐξήνεγκε ψῆφον περὶ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐπιγείου Βασιλείας, ἐξ ἧς ἐξεβλήθη, ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐλεήσας καὶ ἐξ ἀγάπης εἰς τὴν οὐράνιον αὐτοῦ βασιλείαν, τὴν ἀνώλεθρον καὶ ἀτελεύτητον. «*Ἀγάπησιν αἰώνιον ἠγάπησά σε διὰ τοῦτο εἰλκυσά σε εἰς οἰκτεῖρημα*» (β). Ὁ δὲ ἐκλιπὼν τὸ πολυπαθὲς καὶ τεταλαιπωρημένον γῆινον σκῆνος, ἀνῆλθε τὴν πρὸς τὰ ἄνω ὁδὸν, καὶ, εἰς τὴν στενὴν πύλιν καταντήσας, ἐφώνησεν. «*Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ*» (γ).—*Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης.* Ἀπηύδῃσα καὶ ἀπεκαρτέρησα ζῶν. Δυσφόρητον βᾶρος εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος, καὶ διηνεκῆς, ἄνευ ἀνέσεως, ἄνευ ἀναπαύσεως, μόχθος καὶ

ταλαιπωρία. Εἰρήνην ἐπικαλεῖται ἡ καρδία μου, καὶ ἀνάπαυσιν ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ μου. *Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης.* Τὴν δικαιοσύνην ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου ἐκ νεότητός μου, καὶ τὸν νόμον ἐπέπαισεν ἡ καρδία μου. Ὅλος ὁ βίος μου ἀφιέρωθαι εἰς τὸν νόμον, καὶ ἀφωσκόθη εἰς τὴν δικαιοσύνην. Ἐκ τῶν χειρῶν ἐμοῦ ἑκατοντάδες ἐψωμίσθησαν νόμον, καὶ χιλιάδες ἐνεδύθησαν δικαιοσύνην. Δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐστήριξα τὸν νόμον, καὶ διένειμα τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν πατρίδα μου. Ἀλλ' εἰς ἐμὲ ἡ πατρίς ἠρνήθη τὸν νόμον, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν δικαιοσύνην. Ἐμὲ ἡ πατρίς ἠτίμασεν ἄνευ δίκης, καὶ κατεδύμασεν ἄνευ ἀπολογίας. Δὲν βλασφημῶ, δὲν καταρῶμαι τὸ ὄνομά της. Ἀλλ' αἶ πηγαί, αἶ στειροὶ μέχρι τοῦδε πηγαὶ τῶν δακρύων ῥηγνύονται ἤδη, καὶ δὲν ἀντέχω πλέον· ἀνάγκην ἔχω δακρύων. Θέλω νὰ πέσω εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τῆς θείας δικαιοσύνης, καὶ νὰ κλαύσω, καὶ νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τὸν Κύριόν μου. «*Εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ.*» Ἄν ἤμαρτον εἰς ἀνθρώπινόν τινα νόμον, ἂν προέδωκα τὴν πατρίδα μου, ἂν κατεπάτησα τὸν πρὸς αὐτὴν ὄρκον μου, ἂς μὲ ἀποβάλλῃ μακρὰν αὐτοῦ· ἀλλ' ἂν εἰς οὐδένα ἐξ ἡμαρτον ἀνθρώπινον νόμον, ἂν οὐδέποτε προέδωκα τὴν πατρίδα μου, ἂν οὐδέποτε κατεπάτησα τὸν πρὸς αὐτὴν ὄρκον μου, ἄρετε, ὦ οὐράνιοι σεῖς δυνάμεις, ἄρετε τὴν δυστυχῆ ψυχὴν, ἥτις ἐζήτησε μάτην ἐπὶ τῆς γῆς τὴν δικαιοσύνην, ἄρετε νὰ εἰσελθῇ καὶ ν' ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς θείας εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς θείας δικαιοσύνης. *Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης.* Εἶναι ἀνηλεὲς, ἄσπλαγχνος καὶ σκληρὸς ὁ κόσμος. Ἡ καρδία μου εἶχεν ἀνάγκην ἀγάπης! Ἀλλὰ ποῦ εὑρεν ἡ καρδίά μου τὴν ἀγάπην! Διὰ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀγάπης ἐνηγκαλίσθη τὸν κόσμον, καὶ μετέδωκε, ὅσον ἦτο δυνατὸν εἰς ἀνθρώπινον ἁμαρτωλὸν καὶ ἀτελεῆ, εἰς πολλοὺς ἐκ τῆς ἀγαθότητος ταύτης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι μοὶ ἀνταπέδωκαν ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος χολὴν, καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγάπης. Ἄρετε, ὦ οὐράνιοι σεῖς δυνάμεις, ἄρετε τὴν ταλαιπωρὸν ψυχὴν, ἥτις μάτην ἐζήτησεν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀγάπην, ἄρετε νὰ εἰσελθῇ καὶ ν' ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ τῆς θείας ἀγάπης. Καὶ αἱ πύλαι τῆς δικαιοσύνης ἠνεώχθησαν, καὶ εἰσῆλθεν ἡ ψυχὴ, φοροῦσα τὴν *λευκὴν στολὴν* τῶν δικαίων.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, δὲν ἐπιχειρῶ νὰ εἶπω τι περὶ τῆς ψῆφου τῆς κατανεχθείσης κατὰ τὸ μακαρίτου Ποτλῆ καὶ κατ' ἄλλων. εἰς κῆρυξ ὁμῶς τοῦ Εὐαγγελίου δύναμαι νὰ εἶπω ἀπὸ τῆς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο βῆμα ὑψηλοτέρης ταύτης καθέδρας, ἐξ ἧς ἐξαγγέλλονται ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, ὅτι ὁ χριστιανὸς οὐδέποτε πρέπει νὰ παρσύρηται ἄρετος

(α) Σοφ. Σολομ. Β, 12.

(β) Ίερομ. ΑΗ, 3.

(γ) Ψαλμ. ΡΙΖ, 19.

καὶ ἀχλίνωτος ἐκ τῶν διακτέχοντων τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀγρίων παθῶν. Τὰ πάθη οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦσιν ἢ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρόσκειται ἔτι εἰς τὰ τοῦ κόσμου· ὅτι δὲν ἐστύρωσεν ἐκυτὸν τῷ κόσμῳ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, οὐδ' ἀνύψωσε τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὁ χριστιανὸς οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῇ, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδὲν βέβαιον ὑπάρχει, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰσι πρόσκαιρα καὶ φθαρτά· ὅτι οὐδὲν ἄλλο σωτηρίας ἐφάδιον ἔχει νὰ συμπαραλάβῃ μεθ' ἐκυτοῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα παρά μόνον τὰ ἐκ τῆς εἰς τὸν Κύριον θερμῆς πίστεως ἀγαθὰ αὐτοῦ ἔργα· οὐδὰ πρέπει νὰ λησμονῇ ποτε ὁ χριστιανὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου· « *Οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν* (α). » Καὶ « *Ἡμῶν γὰρ τὸ πολιτεῦμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει* (β). » Ἀλλοίμονον εἰς τὰς κοινωνίας ἐκείνας, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἵτινες εἰς Χριστὸν βαπτισθέντες καὶ χριστιανοὶ καλούμενοι, παραβαίνουσιν ἔπειτα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ ἐκτραχηλίζονται εἰς ἔργα καὶ πράξεις πονηρὰς καὶ ἀδίκους, πικροὺς καρποὺς τῆς ἐκ τῶν παθῶν καὶ τοῦ μίσους φαρμακευθείσης αὐτῶν καρδίας· οἵτινες τέμνουσιν ἄλλας σκολιάς ὁδοῦς, ἐκκλινούσας ἀπὸ τῆς εὐθείας, τῆς ἀγωγῆς εἰς ἐκείνην τὴν οὐρανίαν πόλιν, τὴν πόλιν τοῦ ζῶντος Θεοῦ, τὴν πόλιν τῶν ἁγίων, τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, πολιτευόμενοι κατὰ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη τῆς πεπωρωμένης αὐτῶν καρδίας, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Οἱ τοιοῦτοι ὅχι μόνον δὲν μένουσιν ἀτιμώρητοι μέχρι τέλους, ἀλλὰ καὶ ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ βαρεῖα θέλει πέσῃ μίαν ἡμέραν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ἐάν μὴ, ἐγκαίρως μετανοήσαντες, καὶ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀδικίας ἐπιστρέψαντες εἰς τρίτους δικαιοσύνης, προσδράμωσιν εἰς τὸν Κύριον, καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τῆς θείας αὐτοῦ εὐσπλαγχνίας. Ἄν αἱ καταστροφαὶ καὶ ἐρημώσεις πόλεων, ἢ παρακμὴ τῶν ἐθνῶν, αἱ πτώσεις δυναστειῶν, αἱ θρόνων ἀνατροπαί, καὶ ἅπασκι αἱ καθ' ἐκάστην συμβαίνουσαι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα δυστυχίαι καὶ συμφοραὶ δὲν πείθωσιν αὐτοὺς περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ προσκίρου τούτου βίου, μηδ' ἀναγκάζωσιν αὐτοὺς νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀληθῆ των προορισμὸν, καὶ νὰ συνέλθωσιν, αὐτὸς ὁ καθ' ἐκάστην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν συμβαίνων θάνατος ἃς πείσῃ αὐτούς· ἃς πείσῃ αὐτοῦς ὁ καθ' ἐκάστην ἀναιγόμενος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα τάφος. Ναί, εἰς τὸν τάφον μετὰ τοῦ σώματος συνθάπτονται καὶ συγκαταχώννυνται καὶ δόξα καὶ πλοῦτος καὶ ἀξιώματα καὶ τιμαί. Καὶ οὐδὲν μένει ἐκτὸς αὐτοῦ, οὐδὲν σώζεται ἀπὸ τοῦ πικ-

ράγου αὐτοῦ χάσματος, εἰμὴ μόνῃ ἡ ἀρετὴ. Ἐπραξας ἔργα ἀγαθὰ; ταῦτα δὲν κατακαλύπτονται ὑπὸ τὴν πλάκκ τοῦ τάφου, δὲν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ διαμένουσιν ἐν αὐτῇ εὐλογούμενα καὶ εὐφημούμενα εἰς γενεὰς γενεῶν. Ἐπορεύθη; κατὰ τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; ὅχι μόνον οὐ, ἀλλὰ καὶ τὸ μνημόσυνόν σου μετ' ἤχου ἀπολεσθήσεται. « *Ὁ κόσμος παράγεται καὶ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.* »

Ἀλλὰ Σὺ, Κύριε, Σὺ ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν, Σὺ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης χρίσον τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν διὰ τοῦ χρισμάτος τῆς ἀγάπης. Ἐξαπόστειλον ἐξ ἁγίου Σου κατοικητηρίου εἰς πάντας ἡμᾶς πνεῦμα εἰρήνης καὶ ὁμονοίας. Ἐξάλειψον ἀπὸ τῶν καρδιῶν ἡμῶν πᾶν πάθος, πᾶν μῖσος, πᾶσαν μνησικακίαν. Συνέτισον τὰς φρένας ἡμῶν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ὁματώσον τὴν διάνοιαν ἡμῶν, ἵνα ἀφέντες τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης καὶ ἀπωλείας, ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ὁδὸν, τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν αἰωνίαν τὴν μέλλουσαν πόλιν. Στεφάνωσον, ὁ κυριεύων ζωῆς καὶ θανάτου, ὃν ἐκάλεσας εἰς τὴν Βασιλείαν σου πιστὸν δούλον Μιχαὴλ, τῷ στεφάνῳ τῆς αἰωνίας ζωῆς, καὶ κατὰ ταξὸν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν σκηναῖς δικαίων. Τοὺς δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ, ξένου καὶ φυγοπάτριδος, ἐν ξένη γῆ τελευτήσαντος, εὐσεβοφρόνως κηδεύσαντας, εὐλόγησον, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἵνα εὐθηνῶσι καὶ προκόπτωσιν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν (β). Παραμύθησον τοὺς ἀπορφανισθέντας οἰκείους καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ παράλαβε αὐτοὺς ὑπὸ τὴν θεῖαν σου προστασίαν. Τήρησον δὲ τὴν μνήμην αὐτοῦ ἀγήρατον καὶ ἀκμαίαν ἐν ἡμῖν, καὶ ἀνάδειξον ἐν τῷ χριστεπωνύμῳ σου ἔθνη ἄνδρας, ὡς αὐτὸς, πλήρεις σοφίας καὶ συνέσεως, καὶ πορευομένους ἐν τοῖς δικαιώμασί Σου.

(α) Α, Ἰωάν. Β, 17.

(β) Ἐνταῦθα ἐννοοῦνται οἱ ἐν Βιέννῃ ὁμογενεῖς· ἰδίως ὁ φιλογενέστατος καὶ πάντ' ἄριστος Βαρώνος Κ. Σίνας, ὅστις πλείστον τε τιμῶν τὸν ἀοίδιμον ἄνδρα ἤξιώσε, καὶ πολυειδῶς περιποιήθη καὶ περιέθαλψεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ αὐτοῦ συμφορᾷ, καὶ ἀσθενοῦντι δὲ πᾶσαν ἀνεσίαν παρέσχετο, καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐκήδευσε τελευτήσαντα, παραπλησίως πρὸς τὴν πλουσίαν ἐκείνην γυναῖκα, τὴν Μεγαρικὴν, τὴν ἐνταριάσαντα τὰ ὄστιά τοῦ ἐναρέτου Φωκίωτος.

(α) Ἐβρ. ΙΓ, 14. (β) Φιλιπ. Γ, 20.